

УДК 336.77:330.567.22

ГУДЗИНСЬКА Л.Ю.,

к.е.н, доцент

Київського національного університета імені Тараса Шевченка

ЗАКОНОДАВЧІ ПЕРЕДУМОВИ АКТИВІЗАЦІЇ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУВАННЯ В БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ УКРАЇНИ

Анотація. У статті викладаються основні положення законодавчих пропозицій щодо створення ефективного механізму споживчого кредитування банками, формалізованих у вигляді проекту нормативно-правового акту, попередньо підтриманого парламентом України, окреслено основні напрями його удосконалення для прийняття як закону.

Ключові слова: споживчий кредит, споживач, кредитордавець.

Гудзинская Л.Ю., к.э.н., доцент Киевского национального университета имени Тараса Шевченка

ЗАКОНОДАТЕЛЬНЫЕ ПРЕДПОСЫЛКИ АКТИВИЗАЦИИ ПОТРЕБИТЕЛЬСКОГО КРЕДИТОВАНИЯ В БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЕ УКРАИНЫ

Аннотация. В статье излагаются основные положения законодательных предложений по созданию эффективного механизма потребительского кредитования банками, формализованных в виде проекта нормативно-правового акта, предварительно поддержанного парламентом Украины, намечено основные направления его усовершенствования для принятия его как закона.

Ключевые слова: потребительский кредит, потребитель, кредитордатель.

Hudzynska L.Iu., Associate Professor, PhD Taras Shevchenko National University of Kyiv

LEGISLATIVE PREMISES OF THE REVITALIZATION OF CONSUMER CREDITING IN THE BANKING SYSTEM OF UKRAINE

Abstract. The main provisions of the legislative proposals for the creation of an effective mechanism of consumer crediting by banks, formalized in the form of a legal act, previously supported by the Parliament of Ukraine, the main directions of its improvement are outlined in the article.

Keywords: consumer credit, consumer, creditor.

Актуальність і постановка проблеми. Попит на споживчі кредити виступає важливим індикатором стану національної економіки загалом, її банківського сектору зокрема. Активність населення щодо формування такого попиту безпосередньо відображає, з одного боку, рівень його власної платоспроможності, а, з другого – ступінь довіри до банківської системи. При цьому, як засвідчує практика, роль останнього елемента у цьому процесі досить часто є значно більшою, спроможною знівелювати навіть такий чинник, як висока платоспроможність суб'єктів, які формують потенційний попит на споживчі кредити. Це, відповідно, негативно впливає як на банківську систему, звужуючи її можливості розвитку у даному секторі кредитування, так і на ділову активність в економіці, в якій виникають складнощі з просуванням відповідного продукту до кінцевого споживача. Принагідно слід звернути увагу на те, що впродовж останнього десятиріччя спостерігається досить стійка тенденція зниження частки споживчого кредитування в загальному обсязі кредитування банківською системою секторів нефінансових корпорацій та домашніх господарств. Зокрема, за аналізований період показник «обсяг споживчих кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім Національного банку України) домашнім господарствам, що припадає на 1 грн. обсягу кредитів, наданих депозитними корпораціями (крім Національного банку України) нефінансовим корпораціям» зменшився більше, як утричі – з 0,44 до 0,12 грн. (розраховано за даними [1]). Усунення існуючих перешкод на шляху підвищення довіри приватного сектору до банківської системи, як основного суб'єкта, що формує пропозицію у сфері споживчого кредитування, розглядається як один з ключових шляхів активізації цього сегменту національної економіки. Першочергові кроки у цьому напрямі вбачаються в удосконаленні спеціального законодавства, що регулює відповідні суспільні відносини. Йдеться, насамперед, про необхідність законодавчого визначення загальних правових та організаційних засад споживчого кредитування відповідно до міжнародно-правових стандартів у цій сфері, що має розглядатися як створення належної відповідної правової бази у довгостроковому періоді, спроможною мінімізувати ризики виникнення конфліктів між позичальниками та надавачами споживчих кредитів, а також іншими суб'єктами відповідних відносин (зокрема, колекторами), які на сьогодні є поширеними в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Питання теоретичних та прикладних аспектів споживчого кредитування, зокрема, кваліфікації поняття «споживчий кредит», його основних рис, відмінностей від інших видів кредитів та співвідношення з ними, позитивних та негативних аспектів споживчого кредитування, світового досвіду у цій сфері тощо, є предметом дослідження багатьох науковців. Зазначену проблематику останнім часом досліджували, зокрема, Ю.Вітка [1], О.Куценко [2], Є.Осадчий [3], В.Погребняк [4], Л.Торубка

[3] та інші. На сучасному етапі актуалізувалося питання матеріалізації результатів наукових досліджень та узагальнення практики споживчого кредитування в Україні в нормативно-правовий акт, який би комплексно унормовував відносини у зазначеній сфері.

Метою статті є висвітлення основних положень законодавчих пропозицій щодо створення ефективного механізму споживчого кредитування банками, формалізованих у вигляді проекту нормативно-правового акту, попередньо підтриманого парламентом України, окреслення основних напрямів його удосконалення в процесі підготовки для прийняття як закону.

Виклад основного матеріалу. Потребу належного законодавчого врегулювання відносин у сфері споживчого кредитування зумовлено, у першу чергу, необхідністю забезпечення захисту прав та законних інтересів їх учасників, якими є споживачі, надавачі споживчих кредитів (кредитодавці) та кредитні посередники, що є одним з чинників підвищення довіри потенційних позичальників до надавачів відповідних послуг. Це питання на сьогодні в Україні вирішується в контексті імплементації в національне законодавство основних положень європейського права, зокрема, Директиви 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року про кредитні угоди для споживачів та про скасування Директиви Ради 87/102/ЄЕС[7], прийняття свого часу якої було зумовлено наявністю випадків спотворення конкуренції між кредитодавцями, появою на ринку нових кредитних інструментів, необхідністю активізації як внутрішнього ринку, так і стимулювання транскордонної діяльності, створення належного ступеню захисту споживачів. В рамках вимог зазначеної Директиви український законодавець наприкінці 2015 р. спромігся прийняти у першому читанні проект Закону України «Про споживче кредитування»[8], який встановлює цілу низку запобіжників можливим порушенням прав учасників відносин у цій сфері, насамперед, за рахунок регламентації їх поведінки шляхом структурування прав, обов'язків та відповідальності. В контексті предмету цієї статті на увагу заслуговують наступні положення зазначеного законопроекту.

Функція державного регулювання та нагляду у сфері споживчого кредитування банками покладається на Національний банк України, в межах якої останній: затверджує методичку розрахунку загальної вартості кредиту, ефективної процентної ставки та змінюваної процентної ставки за договором про споживчий кредит; встановлює додаткові вимоги до змісту та форми інформації, що має бути надана кредитодавцем до укладення такого договору, діяльності кредитних посередників, кваліфікації працівників кредитних посередників та щодо розкриття інформації про останніх; визначає перелік посередницьких послуг у споживчому кредитуванні, які можуть надавати кредитні посередники (якими, у свою чергу, можуть бути кредитні брокери – юридичні особи або фізичні особи-підприємці, які від свого імені в інтересах кредитодавця або споживача здійснюють за винагороду посередницьку діяльність у сфері споживчого кредитування та укладають договори про споживчий кредит, або комерційні агенти – юридичні особи або фізичні особи-підприємці, які діють від імені та за дорученням кредитодавця і виконують частину його діяльності, є представниками кредитодавця і діють в його інтересах за винагороду на підставі договору доручення із кредитодавцем); застосовує до кредитодавців та кредитних посередників визначені законодавством заходи впливу.

При укладанні договору споживчого кредиту кредитному брокеру забороняється одночасно діяти від імені та в інтересах споживача та кредитора. Кредитний брокер, який діє на основі договору зі споживачем, несе перед кредитодавцем відповідальність за повноту і достовірність даних, наданих споживачем. Також перед укладенням договору про споживчий кредит кредитний посередник повинен надати споживачу у письмовій формі таку інформацію: своє найменування та місцезнаходження; дані про державну реєстрацію; чи він є кредитним брокером чи комерційним агентом; сфера власних повноважень (якщо такий посередник працює виключно з одним чи кількома кредитодавцями, він повинен надати найменування таких кредитодавців); пропоновані ним послуги; розмір комісійного збору чи іншої плати за свої послуги. Інформація про комерційних агентів повинна бути розміщена на власному офіційному веб-сайті та на інформаційних стендах, доступ до яких має бути вільним для споживачів, у всіх приміщеннях кредитодавця, включаючи філії та відділення, які здійснюють споживче кредитування. Вимоги щодо розкриття інформації про кредитних посередників не поширюються на випадки, коли таким посередником є банк або інша фінансова установа.

Окремий розділ законопроекту присвячений інформаційному забезпеченню договору про споживчий кредит та діям, які передують його укладенню. У цій частині варто звернути увагу на наступне.

Встановлюється вимога щодо обов'язкового вмісту в рекламі, що стосується надання споживчого кредиту, в якій зазначається процентна ставка чи будь-які дані, що стосуються загальних витрат за споживчим кредитом, додатково до вимог, встановлених законодавством про рекламу, ще й стандартної інформації. В такій інформації має визначитися: процентна ставка за кредитом, її тип (фіксована чи змінювана), максимальна сума кредиту; ефективна річна процентна ставка; максимальний строк, на який видається кредит; у разі надання кредиту для купівлі товарів (послуг) у формі оплати з відстроченням або з розстроченням платежу – ціна купівлі таких товарів (послуг) та розмір першого внеску. При цьому зазначена інформація повинна бути зрозумілою і точною, а при викладенні її у письмовому вигляді – бути однакового шрифту та відображатися в основному тексті реклами. У рекламі забороняється вказувати, що споживчий кредит може бути надано без документального підтвердження фінансового стану споживача (позичальника), або що кредит є безпроцентним, або надається під нуль процентів чи іншу еквівалентну інформацію. Збитки, завдані споживачеві недобросовісною рекламою, підлягають відшкодуванню винною особою у повному розмірі.

До укладення договору про споживчий кредит кредитодавець зобов'язаний надати споживачу інформацію, необхідну для порівняння різних пропозицій кредитодавця. Така інформація має визначати:

найменування та місцезнаходження кредитодавця та його структурного підрозділу, через який надається споживчий кредит; реквізити ліцензії та/або свідоцтва про внесення кредитодавця до Державного реєстру банків чи Державного реєстру фінансових установ; тип кредиту (звичайний, на умовах овердрафту тощо), у випадку, якщо споживач укладатиме договір про споживчий кредит у формі відстроченої оплати за товари або послуги, йому надається інформація про зазначені товари або послуги, їх ціну за умови сплати без використання кредиту; суму, на яку кредит може бути виданий; строк, на який кредит може бути одержаний; мета отримання кредиту; наявні форми кредитування з коротким описом відмінностей між ними, у тому числі між зобов'язаннями споживача; переваги та недоліки пропонованих схем кредитування; тип процентної ставки (фіксована, змінювана), порядок її обчислення, в тому числі порядок її зміни, а також будь-які індекси, що застосовуються до основної процентної ставки; види забезпечення наданого кредиту, що вимагаються кредитодавцем; необхідність проведення оцінки предмету забезпечення за кредитом та за чий рахунок така оцінка проводиться; ефективну річну процентну ставку та орієнтовну загальну вартість кредиту на дату надання інформації, виходячи з обраних споживачем попередніх умов кредитування; необхідність укладення договорів щодо додаткових чи супутніх послуг третіх осіб, які є обов'язковими для отримання кредиту, перелік осіб, яких кредитодавець визначив для надання відповідних послуг, орієнтовні витрати на такі послуги; порядок повернення кредиту, включно із кількістю платежів, необхідних для цього, їх розмір та періодичність внесення у вигляді графіку платежів; попередження щодо наслідків пропущення платежів; розмір неустойки, що застосовується при невиконанні зобов'язання щодо повернення кредиту; порядок та умови відмови від надання та одержання кредиту; порядок дострокового повернення кредиту; у випадку укладення договору про споживчий кредит на умовах овердрафту інформація, яка надається споживачу, має включати відомості про те, що від нього можуть вимагати повністю повернути суму кредиту в будь-який час та про строк його попередження про таку вимогу. Споживач зобов'язаний надати кредитодавцю письмове підтвердження про ознайомлення з цією інформацією. Зазначена інформація надається споживачу у письмовому вигляді безкоштовно в ясній і зрозумілій формі. Відповідний текст повинен мати однаковий розмір, тип і формат друку. За бажанням споживача зазначена інформація може бути додатково надана йому на належному йому електронному носії інформації або електронною поштою. На вимогу споживача кредитодавець зобов'язаний безкоштовно надати йому копію проекту договору про споживчий кредит у паперовому або електронному вигляді за вибором споживача. Зазначені вимоги щодо надання інформації поширюються також на кредитних посередників у випадку, якщо споживач звернувся до них. Споживач, який внаслідок ненадання йому зазначеної інформації або надання її у неповному обсязі уклав договір на менш сприятливих для себе умовах, ніж ті, що передбачені у цій інформації, має право вимагати приведення укладеного договору у відповідність із зазначеною інформацією шляхом направлення кредитодавцю відповідного письмового повідомлення. Кредитодавець зобов'язаний привести договір у відповідність до умов, зазначених у наданій інформації.

До укладення договору про споживчий кредит кредитодавець зобов'язаний оцінити кредитоспроможність споживача, враховуючи, зокрема, строк, на який надається кредит, суму кредиту, доходи споживача, та, у випадку необхідності, мету отримання кредиту. Оцінка кредитоспроможності споживача здійснюється на підставі наданої ним інформації про себе та своє матеріальне та фінансове становище, відповідної інформації бюро кредитних історій та іншої законно отриманої інформації, в тому числі щодо оцінки майна, яке використовується для забезпечення виконання споживачем зобов'язання щодо повернення кредиту. Кредитодавець не має права вимагати від споживача надання відомостей, які не стосуються визначення його кредитоспроможності та отримання яких кредитодавцем не вимагається законодавством України. У разі ненадання споживачем документів чи відомостей про себе та своє матеріальне та фінансове становище, що вимагаються законодавством або внутрішніми документами кредитодавця, кредитодавець зобов'язаний відмовити йому в укладенні відповідного договору.

Важливим у спробі законодавчого врегулювання є питання надання інформації протягом строку дії договору про споживчий кредит. Зокрема, передбачається, що після укладення договору про споживчий кредит кредитодавець за вимогою споживача зобов'язаний безоплатно протягом трьох робочих днів, але не частіше одного разу на місяць, письмово повідомляти йому інформацію про поточний розмір його заборгованості; розмір суми кредиту, яка повернута кредитодавцю; надавати виписку з рахунку (рахунків), в тому числі у вигляді таблиці погашення заборгованості, яка містить інформацію про платежі, які належить сплатити, та періоди часу та умови сплати таких сум, а також іншу інформацію, надання якої передбачено законодавством, а також договором про споживчий кредит. У випадку укладення договору про споживчий кредит у формі овердрафту споживачу також у строк, визначений договором, надається виписка з рахунку (рахунків), у якій зазначається: період часу, до якого відноситься виписка з рахунку; суми та дати зняття коштів з рахунку; баланс попередньої виписки та її дата; новий баланс; дати і суми здійснення платежів споживачем; застосована процентна ставка; будь-які застосовані платежі; мінімальна сума, що підлягає оплаті. У випадку, якщо сторони договору про споживчий кредит збільшують загальний розмір виданого кредиту кредитодавець зобов'язаний оновити наявну у нього інформацію про споживача та оцінити кредитоспроможність споживача. Якщо договором про споживчий кредит передбачена змінювана процентна ставка, то кредитодавець зобов'язаний письмово повідомити споживача, поручителя та інших зобов'язаних за договором осіб про зміну такої ставки не пізніше як за 15 календарних днів до дати, з якої застосовуватиметься нова ставка. Таке повідомлення повинне містити підставу зміни розміру процентної ставки, нову процентну ставку та вказівку на дату, з якої застосовуватиметься нова ставка. Разом із повідомленням кредитодавець зобов'язаний надати споживачеві

новий графік платежів, який має визначати кількість платежів, що залишаються до сплати після вступу в дію нової ставки, та, у разі зміни кількості та періодичності платежів, – інформацію щодо їх нової кількості та періодичності. Якщо, виходячи з природи договору про споживчий кредит, визначити розмір майбутніх платежів неможливо, кредитор повинен повідомити споживача про те, що сума, яка залишилася до сплати, може змінюватися у результаті зміни процентної ставки залежно від поточного балансу поточного рахунку споживача на дату вступу в дію відповідної зміни. Якщо в результаті зміни процентної ставки змінюється розмір мінімального платежу, вираженого в абсолютній сумі чи як відсоток від поточного балансу, про це повинно бути чітко зазначено у повідомленні. У разі невиконання кредитором цих вимог при збільшенні процентної ставки кредитор не має права вимагати від споживача сплати платежів згідно з новим графіком платежів, розрахованим на підставі збільшеної процентної ставки. До моменту відповідного повідомлення споживача платежі, що залишаються до сплати, розраховуються за процентною ставкою, що діяла до дати збільшення. У разі невиконання кредитором вимог при зменшенні процентної ставки, що призвело до сплати споживачем зайвих грошових коштів згідно з графіком платежів, чинним до дати такого зменшення, кредитор сплачує споживачу проценти за користування чужими грошовими коштами в розмірі, визначеному законом, та здійснює зарахування надмірно сплачених споживачем коштів до суми основного боргу. Будь-які пропозиції кредитора про зміну умов договору (окрім змінюваної процентної ставки) повинні здійснюватися шляхом направлення фінансовою установою споживачеві повідомлення таким способом, який дає можливість встановити дату відправлення та отримання повідомлення споживачем. Умова договору про надання споживачеві пропозицій про зміну зазначених умов договору іншим чином, ніж таким, що дає можливість встановити дату відправлення та отримання повідомлення споживачем, є нікчемною.

Ключовим моментом у відносинах кредитора та споживача є договір про споживчий кредит. Чіткість положень договору є запорукою мінімізації ризику конфлікту між зазначеними суб'єктами внаслідок виникнення різноманітних непорозумінь при тлумаченні кожним із них таких положень. Законопроект передбачає наступні істотні умови договору: найменування та місцезнаходження кредитора та кредитного посередника; прізвище, ім'я, по-батькові та місце проживання споживача (позичальника); тип кредиту; у випадку укладення договору про споживчий кредит у формі оплати з відстроченням або з розстроченням платежу за товари або послуги, визначення цих товарів або послуг та їх ціну; мета отримання кредиту; загальний розмір виданого кредиту, що визначається конкретною сумою грошових коштів, які видаються споживачеві або перераховуються на рахунок отримувача, чи лімітом кредитування (кредитна лінія); порядок видачі кредиту або у випадку, якщо кредит видаватиметься частинами, дати і суми надання таких частин кредиту та інші умови надання кредиту; строк дії договору; необхідність укладення договорів щодо додаткових чи супутніх послуг третіх осіб, пов'язаних з отриманням, обслуговуванням та погашенням кредиту; види забезпечення наданого кредиту (якщо кредит надається за умов отримання забезпечення); процентна ставка за кредитом, її тип (фіксована чи змінювана) порядок обчислення, в тому числі порядок зміни, а також будь-які індекси, що застосовуються до основної процентної ставки; ефективна річна процентна ставка та загальна вартість кредиту для споживача на дату укладення договору (усі припущення, використані для обчислення такої ставки, повинні бути зазначені); порядок повернення кредиту, включно із кількістю платежів, необхідних для цього, їх розмір та періодичність внесення в тому числі у вигляді графіку платежів; попередження щодо наслідків пропуску платежів; розмір неустойки, що застосовується при невиконанні зобов'язання щодо повернення кредиту; порядок та умови відмови від надання та одержання кредиту; порядок дострокового повернення кредиту; відповідальність сторін за порушення умов договору; назву та адресу органу державного нагляду за дотриманням законодавства про споживче кредитування; інші умови, визначені законодавством та домовленістю сторін. Важливо, що забороняється у будь-який спосіб ускладнювати прочитання споживачем ефективної річної процентної ставки та загальної вартості кредиту, зазначених у договорі про споживчий кредит або у додатку до такого договору, у тому числі шляхом друкування його кеглем, меншим за кегль шрифту основного тексту, злиття кольору шрифту з кольором фону. Договір, який суперечить зазначеній вимозі, може бути визнано недійсним. У випадку укладення договору про споживчий кредит на умовах овердрафту в ньому має бути передбачено, що кредитор має право вимагати повністю повернути суму кредиту в будь-який час із визначенням строку попередження про таку вимогу. Умови договору про споживчий кредит, що обмежують права споживача у порівнянні з правами, встановленими законом, є нікчемними. Споживач не зобов'язаний сплачувати кредиторам будь-які збори, відсотки комісії або інші вартісні елементи кредиту, що не були зазначені у договорі.

Законопроект врегулює випадки визнання недійсними умов договорів про споживчий кредит, що обмежують права споживача. Зокрема, передбачається, що кредитор не повинен включати у договори про споживчий кредит умови, які є несправедливими, тобто, якщо всупереч принципу добросовісності його наслідком є істотний дисбаланс договірних прав та обов'язків на шкоду споживача. Умови договору, крім загальних підстав визнання їх недійсними, встановлених цивільним законодавством та законодавством про захист прав споживачів, визнаються недійсними у разі, якщо вони передбачають, що: для надання кредиту необхідно передати як забезпечення повну суму або частину суми кредиту чи використати її повністю або частково для покладення на депозит, або викупу цінних паперів, або інших фінансових інструментів, крім випадків, коли споживач одержує за таким депозитом, такими цінними паперами чи іншими фінансовими інструментами таку ж або більшу процентну ставку, як і ставка за його кредитом; споживач зобов'язаний під час укладення договору про споживчий кредит укласти договір про додаткові або супутні послуги з кредитором

або третьою особою, крім випадків, коли укладення такого договору вимагається законодавством; передбачаються зміни в будь-яких витратах за договором про споживчий кредит, крім змінюваної процентної ставки та послуг, пов'язаних із обслуговуванням та погашенням кредиту; встановлюються дискримінаційні стосовно споживача правила зміни процентної ставки; надається право кредитодавцю в односторонньому порядку змінювати умови договору на власний розсуд або на підставах, не зазначених у договорі; обмежується право споживача на звернення до суду.

Заслугують на увагу особливості укладення договору про споживчий кредит. Такими, зокрема, є наступні. Визначення кредитодавцем можливості укладення договору здійснюється на підставі відповідної заяви та оцінки кредитоспроможності споживача. Рішення про укладення договору приймається кредитодавцем у строк не пізніше, ніж чотирнадцять календарних днів з дня завершення оцінки кредитоспроможності споживача. При цьому кредитодавцю забороняється встановлювати плату за розгляд заяви про укладення договору. У випадку відмови кредитодавця від укладення договору, в тому числі на підставі інформації, отриманої з бюро кредитних історій, споживачу безкоштовно надається відповідна інформація з обґрунтуванням причин відмови, за його бажанням – у письмовій формі. Не вважається пропонуванням укласти договір про споживчий кредит застереження про можливість його надання під час придбання товару (послуги). Одним з принципових моментів (з огляду на поточну ситуацію з так званими «валютними» кредитами) також слід вважати заборону на надання (отримання) споживчих кредитів в іноземній валюті.

У напрямі забезпечення паритету у відносинах між споживачем та кредитодавцем важливим є право споживача на відмову від одержання споживчого кредиту. В межах такого права споживач може протягом 14-ти календарних днів з моменту передачі йому примірника укладеного договору відмовитися від одержання кредиту повністю або частково без пояснення причин, у тому числі і у випадку отримання ним грошових коштів. Відмова від одержання кредиту оформлюється письмовим повідомленням. Протягом 7-ми календарних днів з дати подання письмового повідомлення про відмову від одержання кредиту споживач зобов'язаний повернути кредитодавцю грошові кошти, одержані згідно з договором, та сплатити проценти за період між моментом одержання коштів та моментом їх повернення за ставкою, встановленою в договорі. При цьому споживач не зобов'язаний сплачувати будь-які інші збори у зв'язку з відмовою від одержання кредиту. У випадку, якщо додаткова чи супутня послуга, пов'язана з договором про споживчий кредит, надається кредитодавцем або третьою стороною на підставі договору між третьою стороною та кредитодавцем, то споживач, який відмовився від одержання кредиту, більше не є пов'язаним зазначеними договорами про надання додаткових чи супутніх послуг. Відмова від одержання кредиту є підставою для припинення договорів щодо додаткових чи супутніх послуг, пов'язаних з отриманням кредиту, укладених споживачем. Кредитодавець або третя сторона зобов'язані повернути споживачеві кошти, сплачені ним за додаткові чи супутні послуги, але не пізніше, ніж протягом семи днів. За кожний день затримки повернення споживачу коштів, сплачених ним за договорами про надання додаткових чи супутніх послуг понад установлений строк (сім днів), споживачеві виплачуються проценти за користування чужими грошовими коштами в розмірі, визначеному законом, від суми, належної до повернення кредитодавцем або третьою стороною. Право відкликання згоди не застосовується щодо споживчих кредитів: забезпечених іпотекою; на придбання житла; наданих на купівлю послуги, виконання якої відбулося до закінчення строку відкликання згоди. Якщо споживач відмовився від договору на придбання товарів чи оплату послуг, він більше не пов'язаний договором про споживчий кредит, за яким йому надаються грошові кошти на оплату товарів чи послуг за договором, від якого він відмовився.

Законопроект врегулює питання дострокового повернення кредиту, що на практиці також часто супроводжується виникненням конфліктних ситуацій між кредитодавцями та споживачами. За законопроектом споживач має право в будь-який час повністю або частково достроково повернути споживчий кредит, у тому числі шляхом збільшення суми періодичних виплат, письмово попередивши про це кредитодавця. Кредитодавець протягом 3-х робочих днів після отримання зазначеного письмового повідомлення зобов'язаний у письмовій формі, якщо договором про споживчий кредит не передбачено іншого способу передачі інформації, повідомити споживача про суму, яка підлягає поверненню. Якщо споживач скористався правом повернення споживчого кредиту шляхом збільшення суми періодичних виплат, кредитодавець зобов'язаний здійснити відповідне коригування кредитних зобов'язань споживача у бік їх зменшення. Споживач у разі дострокового повернення споживчого кредиту сплачує кредитодавцю проценти за користування кредитом та вартість усіх послуг, пов'язаних із обслуговуванням та погашенням кредиту, за період фактичного користування кредитом. У випадку, якщо споживач розірвав договір на придбання товарів у зв'язку з виявленням протягом встановленого гарантійного строку істотних недоліків, які виникли з вини виробника товару (продавця, виконавця), або фальсифікації товару, а договір про надання послуг (виконання робіт) – у разі порушення умов договору, споживач може розірвати договір про споживчий кредит, укладений для оплати вказаних товарів (послуг). Кредитодавцю забороняється відмовляти споживачу в прийнятті платежу у разі дострокового повернення споживчого кредиту, встановлювати споживачу будь-яку плату, пов'язану з достроковим поверненням споживчого кредиту (умова договору про споживчий кредит, яка передбачає сплату споживачем будь-якої плати у разі дострокового повернення споживчого кредиту, є нікчемною). У випадку, якщо кредитодавець, згідно з договором про споживчий кредит одержує внаслідок порушення споживачем умов договору право на вимогу повернення споживчого кредиту в повному обсязі, строк виплати якого ще не настав, чи застосування іншої санкції, він може використати таке право лише у разі: затримання сплати частини кредиту та/або відсотків щонайменше на один календарний місяць, а за споживчим кредитом, забезпеченим

іпотекою, та за споживчим кредитом на придбання житла щонайменше – на три календарні місяці; або перевищення сумою заборгованості суми кредиту більш як на 10%; абонесплати споживачем більше одного платежу, яка перевищує 5% суми кредиту. Кредитодавець зобов'язаний у письмовій формі повідомити споживача про таке порушення з зазначенням дій, необхідних для його усунення, та строку, протягом якого вони мають бути здійснені. Якщо кредитодавець, відповідно до умов договору, вимагає здійснення внесків, строк сплати яких не настає, або повернення споживчого кредиту, такі внески або повернення споживчого кредиту можуть бути здійснені споживачем протягом 30-ти календарних днів, а за споживчим кредитом, забезпеченим іпотекою, та за споживчим кредитом на придбання житла – 60-ти календарних днів з дня одержання повідомлення про таку вимогу від кредитодавця. Якщо протягом цього періоду споживач усуне порушення умов договору, вимога кредитодавця втрачає чинність.

Кредитодавець має право проводити за погодженням із споживачем реструктуризацію заборгованості за договором про споживчий кредит. Реструктуризація, зокрема, здійснюється шляхом: надання позичальникам відстрочки сплати суми основного боргу за договорами на строк не більше трьох років; продовження строку договору з урахуванням обмежень, що діють у кредитодавця, та обставин щодо фінансового стану позичальника; зміни механізму нарахування процентів таким чином, щоб частина щомісячних платежів за кредитами не перевищувала 35% сукупного місячного доходу сім'ї. Кредитодавець має право за договорами, заборгованість за якими реструктуризована, звільнити споживачів від сплати будь-яких штрафних санкцій за несвоєчасне виконання умов договорів, що виникли до дати такої реструктуризації. Якщо споживач у повному обсязі та своєчасно виконає реструктуризовані зобов'язання протягом трьох років з дня реструктуризації боргу, кредитодавець має право на щорічне зменшення на 0,5% суми основного непогашеного боргу протягом наступних п'яти років з віднесенням зазначеної суми до складу його витрат. Наведений перелік способів та умов реструктуризації не є вичерпним, але не може бути гіршим для споживача.

Не менш важливим, з огляду на поточну (здебільшого негативну) практику колекторської діяльності, є питання відступлення права вимоги за договором про споживчий кредит. Передбачається, зокрема, що відступлення права вимоги за таким договором може бути здійснено внаслідок: будь-якого правочину за вибором кредиторів (відступлення, купівлі-продажу права вимоги, договору факторингу тощо); правонаступництва; виконання обов'язку боржника поручителем або заставодавцем (майновим поручителем); виконання обов'язку боржника третьою особою. Кредитодавець у письмовій формі зобов'язаний направити повідомлення споживачу про передачу третій стороні своїх прав за договором протягом п'ятнадцяти робочих днів після такої передачі. При цьому кредитодавець зобов'язаний захищати права споживача: надавати неправдиву інформацію про наслідки несплати споживчого кредиту; вилучати у споживача будь-яке майно без його згоди крім випадків, встановлених законодавством України; зазначати на конвертах із поштовими повідомленнями інформацію про те, що вони стосуються несплати боргу або споживчого кредиту; вимагати стягнення будь-яких сум, не зазначених у договорі про споживчий кредит та не передбачених законодавством, в тому числі додаткових комісій за відступлення споживчого кредиту новому кредитодавцю; звертатися без згоди споживача за інформацією про його фінансовий стан до третіх осіб, які пов'язані зі споживачем родинними, особистими, діловими, професійними або іншими стосунками у соціальному бутті споживача; вчиняти дії, що вважаються нечесною підприємницькою практикою. Відступлення права вимоги за договором не повинно мати своїм наслідком встановлення для споживача менш сприятливих умов договору, ніж він мав до такого відступлення.

Для встановлення чіткості взаємовідносин між позичальником і кредитодавцем у разі недостатності у першого коштів для виконання зобов'язання за договором про споживчий кредит важливим є встановлення черговості погашення вимог за таким договором. У цьому контексті у проекті передбачається, що у разі недостатності суми проведеного платежу для виконання зобов'язання за договором у повному обсязі ця сума погашає вимоги кредитора у такій черговості, якщо інше не встановлено договором: у першу чергу сплачується прострочена до повернення сума кредиту та прострочені проценти за користування кредитом; у другу чергу – сума основного боргу за кредитом та проценти за користування ним; у третю чергу – неустойка (штраф, пеня).

Слід також зауважити, що у випадках, визначених законодавством України, укладення договору про споживчий кредит може бути пов'язано з необхідністю отримання споживачем додаткових чи супутніх послуг кредитодавця чи третіх осіб. До договорів про надання додаткових чи супутніх послуг відносяться: договір оцінки майна споживача з метою визначення його кредитоспроможності; договір оцінки майна споживача, яке використовується для забезпечення виконання ним зобов'язань за договором про споживчий кредит; договір страхування та інші договори, які укладаються для забезпечення виконання споживачем зобов'язань за договором про споживчий кредит; договір відкриття банківського рахунку, необхідного для отримання чи обслуговування наданого кредиту; договори про надання нотаріальних та інших додаткових чи супутніх послуг у випадку, якщо вони необхідні для укладення договору про споживчий кредит. Споживач має право укласти договір про надання додаткових чи супутніх послуг з обраною ним особою, включеною до переліку тих, що відповідають вимогам кредитодавця, за винятком випадків, коли відповідну послугу може надати лише кредитодавець. Перелік осіб, які відповідають вимогам кредитодавця, розміщується на власному офіційному веб-сайті в мережі Інтернет та на інформаційних стендах, доступ до яких є вільним для споживачів, у всіх приміщеннях кредитодавця, включаючи філії та відділення, які здійснюють споживче кредитування. Кредитодавець визначає перелік осіб, які відповідають його вимогам та можуть надавати споживачам додаткові чи супутні послуги, пов'язані з укладенням договору про споживчий кредит. Кредитодавець на власному офіційному веб-сайті зобов'язаний забезпечити оприлюднення, вільний доступ та своєчасне оновлення інформації про вимоги до таких осіб та до відповідних договорів, які

приймаються кредитором в якості забезпечення за кредитом та/або укладення яких є умовою надання (подальшого обслуговування) кредиту, а також правила співробітництва кредитора з цими особами. Особи, включені до згаданого переліку, зобов'язані повідомити кредитора про періодичність та вартість послуг, що ними надаються, яка враховується при визначенні кредитором орієнтовної вартості послуг третіх осіб. Кредитору забороняється пов'язувати укладення договору про споживчий кредит з вимогою укладення договорів про надання додаткових чи супутніх послуг із конкретною особою. У випадку розірвання споживачем договору про надання додаткових чи супутніх послуг, який є обов'язковим для укладення договору про споживчий кредит, кредитор має вимагати дострокового виконання зобов'язань за договором про споживчий кредит.

Важливим також є визначення особливостей відповідальності споживача за договором про споживчий кредит. У цьому контексті передбачається, що у таких договорах неустойка за невиконання зобов'язання щодо повернення кредиту та процентів за ним може бути встановлена лише у вигляді пені, розмір якої обчислюється від суми простроченого платежу та не може перевищувати подвійної облікової ставки Національного банку України, що діяла у період, за який сплачується пеня, але не може бути більшою п'ятнадцяти відсотків від суми простроченого платежу. Сукупна сума неустойки, що нарахована із порушенням зобов'язань споживачем на підставі договору про споживчий кредит, не може перевищувати половини суми, одержаної споживачем за таким договором, і не може бути збільшена за домовленістю сторін. Договором може бути передбачено обов'язок споживача відшкодувати збитки лише у тій частині, в якій вони не покриті неустойкою.

Висновки. З прийняттям аналізованого у даній статті спеціального акту законодавства про споживче кредитування слід очікувати комплексне унормування питань, які стосуються змісту та обсягу прав, обов'язків та відповідальності споживачів, кредиторів та кредитних посередників. Спектр відносин, які передбачається врегулювати, охоплює державне регулювання та нагляд у сфері споживчого кредитування, діяльність кредитних посередників, інформаційне забезпечення договору про споживчий кредит та дії, які передують його укладенню (вимоги щодо реклами споживчого кредиту, порядку обчислення ефективної річної процентної ставки та загальної вартості кредиту, змісту та порядку надання інформації, яка надається споживачу до укладення, а також протягом строку дії договору, оцінки кредитоспроможності споживача), умови та особливості укладення договору, підстави визнання недійсними його умов, якщо обмежуються права споживача, право споживача на відмову від одержання та дострокове повернення споживчого кредиту, порядок реструктуризації заборгованості за договором про споживчий кредит, особливості відступлення права вимоги та черговість погашення вимог за таким договором, особливості укладення договорів про надання додаткових чи супутніх послуг. Усунення прогалин в регулюванні наведеного спектру відносин має забезпечити паритет учасників споживчого кредитування в реалізації та відстоюванні своїх прав у цьому процесі через формалізацію визначених законом обов'язків. Завершення законодавчого врегулювання відносин у сфері споживчого кредитування вбачається, на нашу думку, шляхом: удосконалення понятійного апарату аналізованого законопроекту; уточнення змісту споживчого кредитування; розширення прав споживача, зокрема, в частині можливості розірвання договору у випадку неприведення кредитором договору у відповідність до визначених умов; уточнення результатів проведення оцінки кредитоспроможності споживача та передбачення можливості її корегування; встановлення заборони на стягнення із споживача будь-яких сум за дострокове повернення кредиту; надання споживачу права укладати договір про надання додаткових та сукупних послуг з особою, яка не включена до переліку тих осіб, які відповідають вимогам кредитора.

Список використаної літератури

1. Бюлетень Національного банку України (електронне видання) // 2015. – грудень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=57897
2. Вітка Ю.В. Правове регулювання споживчого кредиту: стан та перспективи / Ю.В.Вітка // Фінанси України. – жовтень 2013 р. – ст. 75-86. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: – джерело: http://finrep.kiev.ua/download/fu_n10_2013_yvitka_ua.pdf
3. Куценко О. Споживче кредитування в Україні: огляд ринку та практики / О.Куценко // Проект USAID «Розвиток фінансового сектору» (FINREP), 2011 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.finrep.kiev.ua>.
4. Осадчий Є. Сучасний стан та проблеми банківського споживчого кредитування в Україні / Є.Осадчий // Ринок цінних паперів України. – 2013. – № 11-12. – С. 97-102. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?...2...
5. Погребняк В.Я. Розвиток відносин споживчого кредитування в правових системах іноземних держав / В.Я.Погребняк // Наше право. – 2015. – № 6. – С. 152-156. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?...2...
6. Торубка Л. В. Споживче кредитування в Україні: сучасний стан і напрями розвитку / Л. В. Торубка // Вісник Університету банківської справи НБУ. – 2011. – № 3 (12). – С. 227–230.
7. Директива 2008/48/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 23 квітня 2008 року про кредитні угоди для споживачів та про скасування Директиви Ради 87/102/ЄС. – L 133/66 УА Офіційний вісник Європейського Союзу 22.5.2008 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.finrep.kiev.ua/download/eu_dir2008-48_consumer_credit_ua.pdf
8. Проект Закону України «Про споживче кредитування» (реєстр. № 2455 від 23.03.2015 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=54521